

Odredbe Bečkog kongresa (1814. - 1815.) i međunarodni odnosi u postnapoleonskoj Europi

Lenard, Mihael

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:220437>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Mihael Lenard

**ODREDBE BEČKOG KONGRESA (1814. - 1815.) I MEĐUNARODNI ODNOSI U
POSTNAPOLEONSKOJ EUROPI**

Završni rad

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST

Mihael Lenard

**ODREDBE BEČKOG KONGRESA (1814.-1815.) I MEĐUNARODNI ODNOSI U
POSTNAPOLEONSKOJ EUROPI**

Završni rad

Student: Mihael Lenard

JMBAG: 0269161312

Sveučilišni prijediplomski studij povijesti i engleskog jezika i književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Rijeka, 2024.

SADRŽAJ

1.	Uvod	1
2.	Prema Beču – idejni početci kongresne Europe i kolaps Napoleona	2
3.	Bečki kongres (1814. - 1815.)	6
3.1.	Pitanje srednje Europe – Poljska, Saska i njemačke zemlje	8
3.2.	Italija i Švicarska	11
3.3.	Prava njemačkih Židova i trgovina robljem	12
3.4.	<i>Acte Final</i>	13
4.	Povratak u Pariz: kongresna Europa u stvaranju	14
5.	Kongresna Europa na djelu	16
5.1.	Kongres u Aix-la-Chapelleu (1818.)	17
5.2.	Njemačke nacionalno-revolucionarne tendencije i odluke iz Karlsbada (1819.)	19
5.3.	Intervencija na vrhuncu: revolucije u Španjolskoj i Napulju	20
5.3.1.	Opet prema kongresima: Troppau, Ljubljana i Verona	22
6.	Zaključak	26
7.	Sažetak	29
8.	Bibliografija	30

1. Uvod

Usporedimo li 18. stoljeće s prethodna dva stoljeća¹ možemo reći da se radi o relativno mirnijem razdoblju s limitiranim ratovanjem. Tada dolazi i do standardizacije diplomatskih odnosa te povećanog interesa za međunarodnim pravom, sve s ciljem stvaranja i održavanja ravnoteže europskih snaga. Francuska revolucija i Napoleon stali su na kraj takvom razdoblju i u potpunosti uzdrmali europski kontinent. Uslijedio je dugogodišnji period (1792. - 1814.) rata, nepravilnosti i disbalansa.²

Isto tako, Prvi svjetski rat označio je kraj još jednog relativno mirnog razdoblja Europe. S izuzetkom Krimskog i Francusko-njemačkog rata,³ eru od 1814. - 1914. zaobišli su veliki europski konflikti. Ta mirna era 19. stoljeća započela je Bečkim kongresom (1814. - 1815.) koji slovi kao jedan od ključnih trenutaka u povijesti međunarodnih odnosa.

Cilj ovog rada bit će prikazati i analizirati na koji su način europski političari pokušali rekonstruirati Europu i očuvati dugoročan mir te jesu li u tome u potpunosti bili uspješni. Već su tijekom Napoleonove vladavine Europom državnici počeli razmišljati o tome kako bi kontinent trebao izgledati kada se riješe francuskog imperijalista pa će tako rad započeti s analizom početnih ideja o novom sistemu. Nakon što su porazili Napoleona, saveznici su se sastali u Beču kako bi osigurali mir i donijeli odluke o budućnosti Europe. Jesu li odluke iz Beča zadovoljile interese Europe i osigurale ono čemu su se svi nadali? Ili je Bečki kongres ipak bio interakcija velikih sila koje su odlučivale u ime ostalih? U svakom slučaju, rad će ispitati načela, ishode i ograničenja kongresa kojim je započeo period mira i restauracije. Ono što je također uslijedilo bio je novi sistem često nazvan kongresnim sistemom. Međutim, je li novom sistemu glavni cilj bilo očuvanje mira i ravnoteže koja je uspostavljena padom Napoleona? Ili je sistem stvoren da rješava neke druge probleme? Rad će govoriti i o samom početku i stvaranju novog sistema, njegovom djelovanju, ciljevima i ishodima. Na kraju će bit dan zaključak utemeljen na informacijama iz sadržajnog dijela rada.

Rad se temelji na djelu pravnika i povjesničara Marka Jarretta *The Congress of Vienna and its Legacy: War and Great Power Diplomacy after Napoleon*. Uz to će se koristiti druga relevantna i recentna literatura na tematiku Bečkog kongresa i međunarodnih odnosa u poslijeratnoj Europi, kao i nekoliko internetskih izvora.

¹ Koja su imala dva velika europska rata: carsko-francuski ratovi (16. st.) i Tridesetogodišnji rat (17. st.).

² Bartlett 1996, 1-2.

³ A oni se ne mogu uspoređivati s Prvim svjetskim ratom ili napoleonskim ratovima u smislu razmjera.

2. Prema Beču – idejni počeci kongresne Europe i kolaps Napoleona

Jedan od prvih među kojima su se javile ideje o uspostavi novog sustava bio je ruski car Aleksandar I. Već je 1804. bio u konzultacijama s Velikom Britanijom oko stvaranje europske lige, zasnovane na načelima pravednosti, humanosti i prosvjetiteljstva, a predvođene upravo Rusijom i Britanijom. Britanski premijer William Pitt također je htio prigušiti rivalstva i neprijateljstva velikih sila Europe,⁴ ali je Aleksandrov prijedlog ipak uzeo s dozom opreza.⁵ Smatrao je da nakon što se pobijedi Francuska treba krenuti s izgradnjom čvrstog i dugotrajnog poslijeratnog poretka s naglaskom na ravnoteži sila. Takav bi se sistem mogao ostvariti ugovorom koji bi obvezao europske države na uzajamnu zaštitu i podršku u slučaju kršenja međunarodnih prava. Uz to, takav bi ugovor trebao obvezati države na apsolutno održavanje generalnog mira i sprječavanje mogućih revolucija.⁶

Međutim, početkom 1813. godine nije se činilo da je Napoleonovo carstvo na putu potpune propasti, a njegovi protivnici bili su još daleko od čvrstog ujedinjenja. Klemens Metternich, vodeća figura u europskoj politici i Austriji, još uvijek nije bio uvjeren da je potpuni poraz Francuske jedini i poželjan cilj. Smatrao je da će se Napoleon zadovoljiti s reduciranom Francuskom, ali i podjednako s drugim silama Europe. Nije mu u cilju bilo u potpunosti uništiti jedno carstvo i tako dati prostora drugom mogućem imperijalistu – Aleksandru i Rusiji. Oduvijek je Metternichu bila u interesu europska ravnoteža sila, a na tome je dodatno počeo inzistirati kada je postalo evidentno da Napoleon ne misli odustati od svog imperijalnog sna i prihvatiti kompromis uslijed nekoliko teških poraza.⁷

Posljedično dolazi do zbližavanja odnosa između Metternicha i britanskog vođe vanjskih poslova Castlereagha.⁸ U prvom redu do zbližavanja dolazi kako bi se porazilo Napoleona, a onda i zbog zajedničkog cilja održavanja ravnoteže i mira u Europi. Također, Britaniji je mir u Europi bio nužan, a dobri odnosi s nositeljima europske vlasti neophodni, čemu svjedoči i govor Lorda Grenvillea iz 1813.: „[nema] sigurnosti ni mira za Englesku... bez sigurnosti i mira u Europi“.⁹

⁴ Kao i Adam Jerzy Czartoryski, poljski političar i prijatelj Aleksandra. Francuska revolucija potaknula je Czartoryskog i Pitta da potraže novo teritorijalno rješenje, ali su se njihovi planovi (1804. - 05.) razlikovali: Czartoryski je favorizirao etnički nacionalizam i liberalizam, dok je Pitt podržavao tradicionalnu ravnotežu moći sila. Iako su njihovi prijedlozi u početku bili nezapaženi, utjecali su na postnapoleonsku Europu.

⁵ Pitt je taj prijedlog uzeo s dozom opreza jer je Rusija u dva navrata (1780. i 1800.) bila uključena u Ligu naoružane neutralnosti koja se suprotstavila britanskoj mornarici.

⁶ Bartlett 1996, 2-3.

⁷ Bartlett 1996, 5-6.

⁸ Britanski političar Robert Stewart, poznatiji i kao Lord Castlereagh (Viscount Castlereagh).

⁹ Bartlett 1996, 7.

Krajem 1813. godine Napoleonova je vojska pretrpjela ogroman poraz kod Leipziga. Ta je bitka, poznatija i kao „Bitka naroda“, označila kraj francuske prevlasti nad njemačkim zemljama ali i početak kraja napoleonskog carstva. Put je tada bio čist za koalicijsku invaziju Francuske. Međutim, osim što je vojska bila umorna i slabo opremljena, strahovalo se od ponavljanja 1792. - 1793., odnosno mogućnosti nove revolucije. Također, nisu se svi saveznici slagali oko toga da je invazija na Francusku optimalno rješenje. Pruski kralj, Fridrik Vilim III., smatrao je da takva invazija sigurno ne bi bila uspješna, a Metternichu i dalje nije bilo u cilju u potpunosti slomiti Francusku zbog skepsi prema ruskim intencijama na području središnje Europe. Iz Leipziga su se saveznici uputili prema Frankfurtu gdje su Metternich i Nesselrode¹⁰ odgovorili na francuski prijedlog obnove mirovnih pregovora – od Napoleona se tražilo da prihvati vraćanje na francuske „prirodne“ granice.¹¹ Uz to, Metternich je čak priznao da će se na budućem mirovnom kongresu potencijalno raspravljati o britanskim pomorskim pravima. Napoleon još uvijek nije bio spreman prihvatiti takve uvjete. Od ostalih europskih država tražio je reduciranje granica na one „prirodne“ te je tražio dodatne koncesije od Velike Britanije, poput grada Antwerpena. Bio je to pokušaj da razjedini Metternicha i Castlereagha.¹²

U međuvremenu je Francuska imala problema i na drugim frontovima. Na zapadu je vojska Wellingtona prešla iz Španjolske na francusko tlo, a nešto sjevernije su saveznički vojni uspjesi inspirirali pobunu u Nizozemskoj. Na jugu su austrijske jedinice zauzele Ilirske provincije i krenule u pohod prema Kraljevini Italiji, a napuljski je kralj Murat prešao na savezničku stranu. Austrijanci su upali i u švicarske kantone koji su potom objavili svoju nezavisnost i prekinuli veze s Napoleonom. Kolaps njegova carstva bio je sve izgledniji zbog čega za novog ministra vanjskih poslova postavlja Armanda de Caulaincourta. Frankfurtski uvjeti za Napoleona postali su zadovoljavajući te Caulaincourt obavještava koaliciju da su ih spremni prihvatiti. S obzirom da je koalicija bila u puno povoljnijem položaju nisu se žurili s odgovorom te su se prvo morali konzultirati s Velikom Britanijom.¹³

Za Britaniju frankfurtski uvjeti nisu dolazili u obzir, posebice moguće raspravljanje o pomorskim pravima i francusko zadržavanje Antwerpena. Iz straha zanemarivanja britanskih interesa na diplomatsku misiju kontinentom poslan je Castlereagh. Glavna smjernica koje se držao je bile očuvanje pomorskog i vojnog balansa među velesilima Europe. Naglasak je

¹⁰ Ministar vanjskih poslova Ruskog Carstva.

¹¹ Rajna, Pirineji i Alpe označavaju „prirodne granice“.

¹² Jarrett 2013, 48-49; Schroeder 1994, 490-491.

¹³ Jarrett 2013, 49.

dodatno stavljen na Belgiju¹⁴ koja ni pod kojim uvjetom nije smjela opstati pod francuskom vlašću, već ju se trebalo podložiti Nizozemskoj. Slični su uvjeti bili i za budućnost Španjolske i Portugala gdje su se nadali povratku pred-napoleonske vlasti. Pod tim je uvjetima Britanija bila spremna vratiti prekomorske kolonije koje je stekla tokom napoleonskih ratova.¹⁵

Castlereagh na kontinentalni dio Europe stiže u siječnju 1814. godine te se ubrzo nalazi s austrijskim ministrom Metternichom u Baselu. Iako britanski diplomat nije dobio nikakvu konkretnu instrukciju o budućnosti same Francuske, složio se s Metternichom da se treba suprotstaviti Aleksandrovoj ideji postavljanja Jeana Bernadottea¹⁶ na francusko prijestolje. Aleksandar se još uvijek htio osvetiti Francuskoj za okupaciju Moskve, a ostali su se saveznici bojali potencijalnog savezništva Rusije i Francuske. Bilo je tu još nekoliko opcija za budućnost Francuske koje su saveznici razmatrali: 1) Francuska s Napoleonom i *ancien* granicama;¹⁷ 2) Abdikacija Napoleona u korist svog novorođenog sina (regentica Marija Lujza); 3) Restauracija Bourbona s Lujom XVIII. koji je u izgnanstvu u Engleskoj. Nikako u interesu nije bila restitucija demokratske republike s obzirom da je, u očima saveznika, upravo takva državna tvorevina zakuhala dugogodišnji rat u Europi. Dodatno su se Metternich i Castlereagh u Baselu dogovorili da se na budućim pregovorima neće razgovarati o britanskim pomorskim pravima.¹⁸

Krajem siječnja 1814. u istočnoj su se Francuskoj sakupili europski diplomati i političari te su započele brojne konferencije. Saveznici su prihvatili Napoleonov zahtjev da se započne s novim pregovorima, ali ovoga puta pod britanskim uvjetima. Pregovori s Caulaincourtom su započeli 5. veljače u Chatillon-sur-Seine. Dok je francuski delegat zahtijevao „prirodne“ granice jer se Napoleon nije bio spreman odreći Belgije, saveznici su zahtijevali da Francuska prihvati svoje predrevolucionarne granice. Nakon nekog vremena Caulaincourt je prihvatio *ancien* granice, ali samo pod uvjetom primirja jer se tijekom pregovora nije zaustavilo ratovanje. Saveznici su bili spremni prihvatiti takav prijedlog, no Napoleon je na bojnopolju osigurao nekoliko važnih pobjeda i poručio Caulaincourtu da u obzir ponovno dolaze samo „prirodne“ granice. Pregovori su posljedično propali.¹⁹

¹⁴ Britanci su smatrali da je jedino s područja sjeverne Belgije (Scheldt) moguće izvesti uspješnu invaziju na Veliku Britaniju.

¹⁵ Jarrett 2013, 50.

¹⁶ Jean Bernadotte bio je francuski general i Napoleonov bliski prijatelj kojeg su Šveđani 1810. izabrali kao prestolonasljednika. Jednom je prilikom, 1812. godine, Aleksandar rekao Bernadotteu da postoji mogućnost da ga postavi na prijestolje Francuske. Ubrzo nakon toga je Švedska prešla na stranu koalicije, a samim time i Bernadotte koji je odigrao važnu ulogu u organiziranju koaličijske vojne taktike 1813. godine.

¹⁷ *Ancien* granice se odnose na predrevolucionarne granice.

¹⁸ Jarrett 2013, 52-53; Schroeder 1994, 497.

¹⁹ Jarrett 2013, 54-55.

Nakon neuspjeha u Chatillonu stvari u svoje ruke preuzima Castlereagh te se na njegovu inicijativu početkom ožujka potpisao sporazum u Chaumontu. Sporazumom je ojačano savezništvo protiv Francuske tako da su se potpisnice obvezale da će imati 150 000 stalnih i spremnih trupa do svršetka rata i da neće potpisivati samostalne mirove s Francuskom. Dodatno su se složile da će zajedno raditi na svršetku rata i organiziranju mirovnog sporazuma koji će zagarantirati ravnotežu, stabilnost i dugotrajan mir (članci V i XVI). Ukoliko jedna od potpisnica bude žrtva francuske invazije kroz narednih 20 godina, ostale potpisnice bi bile dužne poslati pomoć u obliku od 60 000 vojnika. Također, kroz nekoliko tajnih točaka ugovorena je nezavisnost Nizozemske, Španjolske, Švicarske i Italije od francuske vlasti. Sporazum je označio odlučan korak prema stvaranju kongresnog sistema s obzirom da su se potpisnici, odnosno koalicija, obvezali i na poslijeratnu suradnju s ciljem osiguranja ravnoteže sila i mira u Europi. Napoleon i dalje nije pristajao na uvjete saveznika.²⁰

Nakon što su saznali da u Parizu vlada nezadovoljstvo i da ih Napoleon pokušava namamiti na istok, saveznička je vojska predvođena Aleksandrom i pruskim kraljem krenula prema glavnom gradu Francuske. Kapitulacija grada dogodila se 31. ožujka. Idući su se dan pariški dužnosnici odrekli Napoleona i prihvatili kralja, a na čelo privremene vlade stao je Talleyrand. Napoleon nije imao izbora nego da prihvati bezuvjetnu abdikaciju i potpiše mir u Fontainebleau kojim je, odrekavši se vlasti, izgnan na Elbu. Francuska je ponovno postala ustavna monarhija, a krajem travnja se na francusko tlo vratio i Luj XVIII. koji je ubrzo zamijenio ustav senata sa svojim *Charte constitutionnelle*.²¹

Početkom svibnja su započeli i mirovni pregovori u Parizu na kojim se u prvom redu trebalo riješiti pitanje francuskih granica. Granica s Belgijom je vraćena na 1789., a sama Belgija tajnim je dodatkom ujedinjena s Nizozemskom. Zauzvrat je Talleyrand, sada francuski ministar vanjskih poslova, uspio dobiti dio Savoja i dijelove teritorija van Ženeve. Britancima se ispunila želja tako što su Rajna i Scheldt postali slobodni, a zauzvrat su vratili prekomorske kolonije koje su oduzeli Francuskoj i Nizozemskoj, s par izuzetaka.²² Švicarska i njemačke zemlje postale su nezavisne, a Austrija je osigurala dobitke na sjeveru Italije. Bilo je tu i nekoliko tajnih odredbi od kojih je najznačajnije izdvojiti da su samo četiri saveznika – Britanija, Rusija, Austrija i Pruska – imali pravo voditi rekonstrukciju Europe i raspodijeliti oslobođene teritorije. Važno je spomenuti i 32. članak mira, konačno potpisanog 30. svibnja,

²⁰ Jarrett 2013, 56-57; Bartlett 1996, 8.

²¹ Jarrett 2013, 60-62.

²² Uspjeli su zadržati Maltu, Cape u Južnoj Africi, Mauricijus i Tobago. Tako su osigurali siguran put prema Indiji i kontrolu nad Mediteranom i Karibima.

koji je pozvao sve države koje su sudjelovale u ratu da kroz dva mjeseca u Beč pošalju svoje opunomoćenike na zajednički kongres koji će regulirati i dovršiti privremeni mirovni sporazum.²³

3. Bečki kongres (1814. - 1815.)

Pariškim mirom riješeno je pitanje francuskih granica, međutim sudbina geopolitičke slike Europe još je ostala neriješena. Već je Aleksandar nakon bitke kod Leipziga pozvao na poslijeratno okupljanje u Beču, a člankom XXXII. mira u Parizu potvrđen je predstojeći Bečki kongres kojim se trebala uravnotežiti Europa i konsolidirati mir.²⁴ Početkom 1814. također je odlučeno da Francuska neće imati pravo glasa u odlučivanju o granicama drugih europskih država, a saveznički su državnici počeli prakticirati politiku koja zastupa „interese Europe“ kao jedne cjeline.²⁵

Nakon nekoliko odgoda formalno otvaranje kongresa postavljeno je za 1. listopada, a europski su se delegati u Beču počeli okupljati sredinom rujna 1814. godine. Preciznije govoreći, prema pariškom mirovnom ugovoru ovaj je kongres trebao samo „kompletirati“ odredbe iz Pariza i okupiti što više europskih delegata pred kojima bi se onda najavile i legitimirale odluke saveznika, odnosno vodećih figura europske politike. S obzirom da su se vodeći odlučili djelovati „u ime Europe i europskih interesa“ dozvolili su i drugim, manje utjecajnim, figurama prostora za političko manevriranje i djelovanje.²⁶ Bečki je kongres stoga brzo prestao biti samo nastavak i afirmacija pariškog mira i postao događaj od iznimne važnosti.²⁷

Na trećem većem vijećanju o poravnanju odnosa među silama Europe u rano modernoj i modernoj povijesti²⁸ glavnu su riječ vodili Metternich (Austrija), Castlereagh (Velika Britanija), Aleksandar i Nesselrode (Rusija), Talleyrand (Francuska) te Hardenberg i W. v Humboldt (Pruska). Oni su zajedno s ostatkom predstavnika Beč pretvorili središtem

²³ Jarrett 2013, 63-65; Kissinger 1976, 177-178.

²⁴ Kissinger 1976, 180.

²⁵ Jarrett 2013, 69-70.

²⁶ Iako je djelovanje manjih europskih snaga u praksi bilo iznimno limitirano.

²⁷ Jarrett 2013, 89-90.

²⁸ Godine 1648. Westfalskim mirom otklonjena je opasnost od habsburške hegemonije, a 1713. u Utrechtu je uklonjeno habsburško i burbonsko ugrožavanje europske ravnoteže. Sada se, u Beču, vijećalo nakon što je Napoleon zaprijetio europskom poretku.

društvenog i političkog života zbog čega je sakupljanje dobilo nadimak „plesni kongres“. S političke razine okupljanju bi više odgovarao nadimak „kongres ravnoteže sila“.²⁹

Postojala su četiri moguća pristupa po pitanju oslobođenih teritorija van francuskih granica. Iz svakog se pristupa mogu uvidjeti interesi pojedinih država. Prvi je pristup rješenje vidio u obnovi Europe tako da se u potpunosti vrati na predratno stanje odnosno *status quo ante bellum*. Za takav su se pristup zalagali tada bivši njemački carski vitezovi koji su svoju neovisnost izgubili Napoleonovim ukidanjem Svetog Rimskog Carstva. Takvu su ideju podržali i napuljski Burbonci, papa te kralj Pijemonta i Sardinije Viktor Emanuel. Osim njih tu su bili još francuski rojalisti i Ferdinand VII. koji se nadao povratku na španjolsko prijestolje i ukidanju ustava iz 1812. Drugi je pristup predviđao da četiri saveznika – Velika Britanija, Rusija, Pruska i Austrija – iskoriste pobjedu nad Napoleonom kao izgovor proširenja svojih teritorijalnih granica i povećanja moći. To se moglo opravdati njihovim pravom za nadoknadu troškova ratovanja. U osnovi, radilo se o tome da su pobjednici htjeli organizirati novu kartu Europe kroz isključivo njihove interese. Treći se pristup temeljio na Pittovom prijedlogu iz 1805., ali i kasnijim prijedlozima drugih diplomata, o uspostavi trajne ravnoteže europskih sila. Bio je to pristup za koji su se najviše zalagali Castlereagh i Metternich koji su nastojali učvrstiti središnju Europu zbog straha moguće ekspanzije Rusije ili Francuske. Time bi opet manje europske države bile žrtvovane za „ravnotežu sila“. Zadnji, četvrti, pristup predviđao je da se oslobođeni teritoriji raspodjele na temelju nacionalnog samoodređenja. U jednu ruku je to bio plod revolucije, pa bi tim pristupom puno manjih država bile zadovoljne poput Poljske, talijanskih gradova-država (Genoa i Milan), Norveške i njemačkih zemalja koje bi sve redom osigurale svoju nezavisnost. Ipak, ove pristupe možemo karakterizirati više kao ideološke, s obzirom da niti jedan pristup nije u potpunosti preuzeo pozornicu, već su u praksi koegzistirali.³⁰

Ono što je bilo relativno jasno su ciljevi s kojima su opunomoćenici došli do Beča. Glavna interesna sfera Aleksandra je bila zadržati utjecaj nad Poljskom kroz neku formu satelitske države. Sasku je bio spreman prepustiti Hardenbergu koji je nastojao konsolidirati razdvojene teritorije i kreirati jednu čvrstu i homogenu Prusku. Također, Prusima je u interesu bilo dobiti strateški važnu utvrdu Mainz kraj Frankfurta. Prusi su priželjkivali i formaciju Njemačke Konfederacije kako bi stekli kontrolu nad dijelom njemačkih zemalja na sjeveru. S druge je strane Castlereagh većinu svojih ciljeva već ispunio pariškim mirovnim ugovorom –

²⁹ Keršovani 1978, 6347-6348.

³⁰ Jarrett 2013, 85-86.

belgijsko ujedinjenje s Nizozemskom i zaštićena pomorska prava. Velikoj Britaniji je stoga primarni cilj bio osigurati dugotrajan mir i ravnotežu sila na kontinentu, kako zbog političkih tako i zbog ekonomskih interesa. Austrija je mirom u Parizu također osigurala većinu svojih ciljeva, primjerice kontrolu i utjecaj nad sjeverom Apeninskog poluotoka. Metternich je isto tako bio složen s Castelreaghom po pitanju Poljske – treba ostati podijeljena, a ne pretvorena u rusku satelitsku državu. Međutim, Metternich je bio suočen s dva ozbiljna problema: 1) poraz austrijske vojske kod Wagrama 1809. dokazao je da se Austrija ne može sama sukobiti s velikom europskom silom; 2) multietničnost države opravdava strah od nacionalizma i moguće revolucije čemu se Metternich u potpunosti protivio. Stoga je njegov glavni cilj u Beču bio stvoriti novi europski poredak otporan na revolucionarne tendencije i ekspanzionističke politike (napose Rusije, Pruske i Francuske). Osim toga je nastojao steći umjerene teritorijalne koncesije i stvoriti zonu utjecaja u susjednim zemljama Monarhije. Na kraju, iako Talleyrand nije imao puno toga tražiti u Beč je stigao s nekoliko ciljeva: vratiti Francusku na razinu velikih europskih sila, vratiti Burbonce na Muratovo prijestolje u Napulju i zaštititi Sasku od Pruske.³¹

3.1. Pitanje srednje Europe – Poljska, Saska i njemačke zemlje

Prvo, a možda i najznačajnije pitanje s kojim su se državnici i ministri u Beču pozabavili ticalo se rekonstrukcije srednje Europe, posebice pitanje budućnosti Poljske. Ukratko, Poljska je u 18. stoljeću u tri navrata bila podijeljena između tri istočnoeuropske sile – Pruske, Rusije i Austrije. Finalne su se podjele dogodile 1793. i 1795.³² Francuskim napretkom na istok i osvajanjem tog teritorija Napoleon je 1807. stvorio Varšavsko Vojvodstvo, svoju vazalnu državu na istoku. Međutim, Napoleonovim kolapsom pitanje budućnosti Poljske, odnosno Varšavskog Vojvodstva, ponovno se otvorilo. Aleksandrov plan bio je aneksija cjelokupnog Vojvodstva, uključujući i bivše austrijske i pruske dijelove. Novo Aleksandrovo Poljsko Kraljevstvo³³ bilo bi dinastički povezano s Rusijom, a Poljacima bi se osigurala neka forma ustava i skupštine. Pruskoj je zauzvrat ponudio da anektiraju Sasku, a za Austriju je smatrao da nema puno pravo glasa s obzirom da se tek kasnije priključila koaliciji u oslobodilačkim ratovima.³⁴

³¹ Jarrett 2013, 86-88.

³² Pruska je dobila Varšavu, Gdanjsk i Torun; Rusija je dobila teritorije istočno od rijeka Njemen i Bug; Austrija je okupirala južne dijelove zajedno s Krakowom.

³³ Aleksandar je također planirao ponovno oživjeti poljsko ime i poljsku kraljevsku titulu.

³⁴ Jarrett 2013, 96-99; Siemann 2019, 426.

Ostali vođe kongresa – u prvom redu Metternich, Hardenberg i Castlereagh – su po saznanju carevih planova ostali šokirani te su mu se žestoko usprotivili.³⁵ Smatrali su da bi se stvaranje autonomne Poljske otvorilo prostora za nacionalne tendencije Poljaka pod austrijskom i pruskom upravom, a Rusija bi posljedično postala nova inačica Napoleonove Francuske. Ideja ravnoteže sila i novog sistema isto tako bi bila ugrožena. Tri su se ministra³⁶ u večernjim satima 23. listopada zajedno našla i dogovorila oko diplomatske taktike po pitanju Poljske. Aleksandar, koji je i dalje inzistirao da kreacija nove Poljske ne predstavlja nikakvu prijetnju za Europu, taj je potez kasnije nazvao *zavjerom 23. listopada*. Sljedećeg je dana Metternich obavijestio Aleksandra da i Austrija nastoji obnoviti svoju inačicu Poljskog Kraljevstva na jugu.³⁷

Međutim, Hardenberg se pokazao kao slaba točka trijumvirata kada ga je Aleksandar zajedno s pruskim kraljem optužio za urotu protiv Rusije. Hardenberg je morao pristati na ruske planove u Poljskoj te je *zavjera 23. listopada* propala. Odnosi Rusije i Pruske su obnovljeni tako što je Aleksandar predao okupirani dio Saske Pruskoj. Ruski je car trijumfirao nad poljskim pitanjem. Sada kada je pitanje Poljske bilo gotovo riješeno fokus se prebacio na Sasku, koju Castlereagh i Metternich više nisu bili voljni u potpunosti prepustiti Pruskoj. Inkorporacija cjelovite Saske bi stvorilo kompaktnu Prusku, što je Hardenbergu bio jedan od glavnih ciljeva, no ono što mu je sada bilo ponuđeno je tek petina onoga što je priželjkivao.³⁸

Dana 29. prosinca 1814. napokon su započeli i formalni pregovori oko pitanja Poljske i Saske. S pruskim naginjanjem prema Rusiji Castlereagh i Metternich shvatili su da je austrijsko-pruska kontrola srednje Europe sve manje izgledna. Zbog toga dolazi do njihovog zbližavanja s Francuskom. Tako su na jednom sastanku dva ministra zatražila da se Talleyrand priključi vijećanju i da se dobije pristanak kralja Saske prije nego što ga se prebaci na neko drugo područje.³⁹ Malo je reći da je Hardenberg tim uvjetima bio frustriran – zaprijetio je ratom ukoliko im se ne priznaju željeni teritoriji.⁴⁰ Hardenbergova je narav dodatno pogurala dva ministra prema Francuskoj – sklopljena je tajna alijansa između Velike Britanije, Austrije i Francuske, poznatija i kao *Trostruka alijansa 3. siječnja 1815*. Novo je savezništvo bilo

³⁵ Treba također spomenuti da Metternichu nije u cilju bili ponovna podjela Poljske, ali njegove je planove pomrsio Aleksandar.

³⁶ Hardenberg je stao na stranu Metternicha i Castlereagha jer mu je i od njihove strane obećana Saska.

³⁷ Jarrett 2013, 100-104; 106; Siemann 2019, 427.

³⁸ Jarrett 2013, 109-112.

³⁹ Pruska i Rusija predložile su da kralj Saske, Fridrik August, napusti Sasku, a dobije Kraljevstvo *Rhineland*.

⁴⁰ Ipak je to, prema većini povjesničara, bio emocionalni ispad, a ne ozbiljna prijetnja.

obrambenog karaktera, a za Talleyranda je to bio izniman uspjeh jer je Francusku vratio u najviši razred europske diplomatske scene.⁴¹

Konačan kompromis po pitanju Poljske i Saske inicirao je Castlereagh, čiji je nacrt vratio Prusku na prijašnju veličinu, ali samo uz djelomičnu inkorporaciju Saske. Takav je nacrt prihvatio i Aleksandar. Uz dodatne pokušaje Prusa, Castlereagh se iskazao kao vješt diplomat te je inzistirao da Hardenberg dobije svega dvije petine Saske, a ostatak je nadomjestio kroz druge sjevernonjemačke teritorije. Konačan dogovor je postignut 6. veljače 1815.⁴² Iako Pruska nije dobila cjelovitu Sasku i njezini su teritoriji ostali nepovezani, osigurala je veliku količinu teritorija na sjeveru njemačkih zemalja, posebno na zapadnoj strani koja je bila puno vrijednije nego ona istočna (dobila je rajnske pokrajine i Vestfaliju). Uz to su joj vraćeni grad Torun i provincija Posen. Postala je Pruska tako i jedan od tampon država koje su okruživale Francusku što je iznimno veselilo Britaniju. S druge je strane Rusija anektirala većinu Varšavskog Vojvodstva s 3 200 000 ljudi, ali je na kraju žrtvovala nekoliko teritorija – Torun i Poznan, a Krakow je postao slobodan grad.⁴³ Iako je Aleksandar postao kraljem Poljske, kao što je prethodno bio i kralj Saske, nova „kongresna Poljska“ dobila je vlastit ustav i upravu na prijedlog Metternicha. Time je pokušao ograničiti utjecaj Rusije prema srednjoj Europi koliko je god moguće, no Rusija je ipak postala najjačom silom kontinentalne Europe.⁴⁴

Treće pitanje srednje Europe, nakon Poljske i Saske, ticalo se njemačkih zemalja. Još je 1806. Napoleon ukinuo Sveto Rimsko Carstvo, a nadomješteno je vazalnim Rajnskim savezom. Međutim, kolapsom Napoleona takav savez nije mogao otpasti s obzirom da je bio podređen Francuskoj, a i druge su države, poput Austrije i Pruske, uvidjele da je taj prostor podložan proširivanju vlastitih utjecaja i interesa. Dok su pojedini njemački nacionalisti maštali o uspostavi snažne i centralne Njemačke, u Beču je originalan plan bio stvoriti jednu vrstu konfederacije koja bi zadržala nezavisnost njemačkih država, ali i koja bi bila koliko-toliko jedinstvena iz obrambenih razloga. Pregovori oko formiranja nove konfederacije su započeli samim početkom kongresa, ali su akcelerirali tek nakon što su riješena pitanja Poljske i Saske. Na temelju Metternichova prijedloga stvorena je Njemačka konfederacija od 35 suverenih kneževstava i 4 slobodna grada, čija je svrha bila „čuvanje vanjske i unutarnje sigurnosti Njemačke, te neovisnost i nepovredivost pojedinih njemačkih država“. Osnovana je i Savezna skupština koja se sastajala u Frankfurtu na čelu koje je bio austrijski predstavnik. Bio je to organ

⁴¹ Jarrett 2013, 117-119; Siemann 2019, 428.

⁴² Ili 11. veljače prema Kissingeru.

⁴³ Keršovani 1978, 6350-6351; Jarrett 2013, 126-130.

⁴⁴ Siemann 2019, 428; Kissinger 1976, 213.

koji je branio interese konfederacije, a svaka je država članica mogla dodatno štititi vlastite interese ratom ili diplomacijom. Nova je državna tvorevina u potpunosti pogodovala Metternichu.⁴⁵

3.2. Italija i Švicarska

Napoleonova imperijalistička ekspanzija dosegla je i Apeninski poluotok, pa je tako odmah ukinuo Mletačku Republiku i okrunio se titulom kralja Italije (1805.). Pod francusku upravu je još pripalo Kraljevstvo Pijemont, okolica Rima i Ilirske provincije; Napoleonov pastinak Eugene de Beauharnais postao je nasljednik talijanskog kraljevstva; a Napuljsko Kraljevstvo dobio je Napoleonov brat Joseph i kasnije maršal Joachim Murat.⁴⁶ Samim početkom oslobodilačkih ratova i kolapsom Napoleona započela je rekonstrukcija Apeninskog poluotoka. Venecija i Lombardija već su 1813. obećane Austriji kako bi ju se privuklo u finalnu koaliciju koja je naposljetku porazila Napoleona; kasnije potvrđeno mirom u Parizu. Pitanje sjevernog dijela Italije je riješeno tako što se Pijemont odrekao dijela Savoye, ali je zato dobio Genovu i Nicu na obali Mediterana te je tako kreirana još jedna od tampon država pokraj Francuske.⁴⁷

I prije samog kongresa habsburški se Franjo I. izjasnio da mu je ostatak Apeninskog poluotoka izrazito bitan. U Beču se stoga vijećalo o središnjem dijelu Apeninskog poluotoka gdje je za Metternicha primaran cilj bio ograničiti utjecaj Francuske, a ojačati onaj Austrije. Talleyrandov primaran cilj bio je ukloniti Murata s napuljskog prijestolja i osigurati povratak Burbonaca, čemu su se kasnije priklonili Castlereagh i Metternich (imajući na umu da je Murat ostavština napoleonskog carstva). Iako nitko od njih nije znao na koji bi način bilo najbolje zbaciti Murata s prijestolja, taj se problem riješio gotovo sam od sebe – Napoleonov povratak u Francusku i njegova stodnevna vladavina inspirirale su Murata da s vojskom krene prema sjeveru i proglasi se kraljem Italije. Taj je pothvat bio iznimno neuspješan te je njegova vojska poražena od strane Austrije. Burbonci su tako uspješno restaurirani u Napulju, a s Austrijom su se tajno dogovorili da neće uvesti ustav. Dodatno je papa dobio teritorije Ravene, Bologne i Ferrara. Metternich je ostvario svoj plan i želje svoga cara tako što je proširio i ojačao utjecaj Austrije na Apeninskom poluotoku kroz dinastičke veze: Parma, Pacenza, Guastalla (Marija

⁴⁵ Keršovani 1978, 6353-6354; Jarrett 2013, 131-133.

⁴⁶ Kralj Pijemonta povukao se na Sardiniju, a kralj Napulja Ferdinand IV. na Siciliju.

⁴⁷ Jarrett 2013, 133-134.

Lujza); proširena Toskana (Ferdinand III., brat Franje); Modena (nadvojvoda Franjo IV. od Este); Kraljevstvo Pijemont (povezano vojnim sporazumom s Austrijom).⁴⁸

Napoleon je narušio i švicarsku neutralnost kada je okupirao bernski kanton i preuzeo kontrolu nad cijelim švicarskim područjem. Ukinuo je tamošnji ustav i proveo vlastiti, centralistički ustav koji je nastojao ujediniti kantone u jedinstvenu švicarsku državu podložnu Francuskoj. Švicarska je u nekoliko navrata postala poprište rata i mjesto prikladno za prolaz vojski. Nakon Napoleonova pada valjalo je restaurirati stanje i vratiti ustav. U travnju 1814. sazvana je nova švicarska skupština, predstavljajući interese 19 kantona, te je donesen novi Ustav (*Bundesvertrag*). Na Bečkom su kongresu švicarski predstavnici zatražili odobrenje novog ustava i službeno priznanje neutralnosti i nepovredivosti njihovih teritorija. Tek je 20. studenog 1815., zbog stodnevne vladavine Napoleona, proglašena švicarska neutralnost, nezavisnost i nepovredivost teritorija Švicarske Konfederacije. Novi Ustav je inkorporiran u bečki *Acte Final*, a Konfederacija je dobila i tri nova kantona – Ženeva, Neuchatel i Valais. Uz još nekoliko manjih teritorijalnih dobitaka Švicarska Konfederacija sastojala se od 22 kantona s čvrstim granicama; kreirana je tako još jedna u nizu jakih tampon država na granici s Francuskom.⁴⁹

3.3. Prava njemačkih Židova i trgovina robljem

Još jedno od pitanja kojeg su se opunomoćenici na kongresu dotakli ticalo se prava njemačkih Židova, ilustrirajući svoj prosvjetiteljski karakter. Prava Židova počinju rasti upravo za vrijeme prosvjetiteljstva kada je primjerice Josip II. izdao Edikt o vjerskoj toleranciji koji je na nekim područjima izjednačio sve vjeroispovijesti. Isto tako, kreacijom Rajnskog saveza Napoleon je proširio prava njemačkim Židovima, koji do tada nisu uživali u privilegijima poput prava na državljanstvo. Nakon pada Napoleona neke su njemačke države (Frankfurt, Lübeck, Hamburg, Bremen, Bavarska, Darmstadt, Saska) pokušale povući prava njemačkih Židova koje je donio Napoleon zbog čega židovske zajednice tih područja šalju svoje delegate na kongres u Beč. Osim što su bili pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja, većina vodećih figura na kongresu je bila zadužena kod vodećih židovskih bankara Europe – Rothschilda i Herza. Upravo je zato većina državnika podržala ideju da se formalno pruži potpora njemačkim Židovima. Oformljen je nacrt koji je trebao osigurati ravnopravnost i prava Židova u Njemačkoj Konfederaciji, međutim jedan je bremenski delegat napravio mudru semantičku promjenu teksta zbog koje su

⁴⁸ Jarrett 2013, 135-136; Siemann 2019, 434-436.

⁴⁹ Jarrett 2013, 137-138.

kasnije uspjeli izbaciti Židove iz Lübecka i Bremena, a Frankfurt je vratio svoja tradicionalna ograničenja. Bilo kako bilo, bio je to prvi pokušaj zaštite židovskih prava jednim međunarodnim sporazumom.⁵⁰

Osim toga, još je jedno pitanje koje se ticalo moralnih kategorija bilo postavljeno na kongresu – pitanje ukidanja trgovine robljem. Velika Britanija još je 1807. ukinula trgovanje robljem diljem svojeg imperija, a isto je učinila i u kolonijama koje je tijekom rata otuđila od Francuske i Nizozemske. Međutim, mirovnim ugovorom iz Pariza Castlereagh je nevoljko prihvatio vratiti otuđene kolonije bez francuskog prihvaćanja ukidanja trgovanja robljem. U Beču je stoga bilo od iznimne važnosti da Castlereagh uspije pronaći kompromis oko trgovine robljem, napose jer je po tom pitanju bio pod velikim pritiskom britanskog parlamenta. Podršku je dobio od Aleksandra, pape i nekoliko kolonijalnih sila – Nizozemska, Švedska, Danska – no Španjolska, Portugal i Francuska žustro su se usprotivile. Castlereagh se ipak ponovno pokazao kao vješt diplomat i uspio u svom naumu – većina je prihvatila njegov prijedlog imenovanju odbora zaduženog za nadzor provedbe ukinuća trgovanja robljem, a izdana je i zajednička deklaracija (8. veljače 1815.)⁵¹ kojom je trgovina robljem ukinuta i osuđena. Međutim, isto kao i u slučaju s njemačkim Židovima, realnost je bila drugačije jer Castlereaghev plan nije zaživio u praksi.⁵²

3.4. *Acte Final*

Uzimajući u obzir konačne teritorijalne odredbe iz Beča, može se argumentirati da nalikuju na Pittove prijedloge iz 1805.⁵³ Na temelju novih teritorijalnih odredbi, ali i na temelju ideje Pitt-Czartoryski iz 1805., Castlereagh je predložio tzv. „opće jamstvo“ kojim bi se pet velikih sila obvezalo na bezuvjetno održavanje i očuvanje teritorijalnih granica Europe i poštivanje ostalih odredbi oko kojih su se dogovorile u Beču. Unatoč početnom entuzijazmu plan se nije proveo zbog neslaganja oko uključenja Osmanskog Carstva, ali i zbog ponovnog dolaska Napoleona (stodnevna vladavina).⁵⁴

⁵⁰ Jarrett 2013, 141-143.

⁵¹ Deklaracija o ukidanju trgovine robljem, od 8. veljače 1815. jedan je od dokumenata anektiran u kongresni *Acte Final*. https://hlrm.org/img/documents/final_congress_viennageneral_treaty1815.pdf, 28-29, preuzeto 25. lipnja 2024.

⁵² Jarrett 2013, 144-146.

⁵³ Austrija je postala čuvarom Italije; Pruska je pomaknuta zapadno prema Rajni i osigurala sjevernu Njemačku; Ujedinjena Nizozemska s Belgijom i Pijemont postale su čvrste tampon države oko Francuske. Jedino Poljska pod Rusijom nije bila po prijedlogu Pitta.

⁵⁴ Jarrett 2013, 146-148. Uz to je bilo upitno kako bi to „opće jamstvo“ funkcioniralo s obzirom na nedavno sklopljenu *tajnu alijansu 3. siječnja*.

Kako je Bečki kongres zapravo bio jedna serija diplomatskih pregovora, na početku se nije planiralo nikakvo objedinjavanje zasebnih sporazuma. Međutim, 10. su se veljače 1815. vođe kongresa složile da se sjedine svi postignuti sporazumi, kao i neki prijašnji sporazumi, u jedinstven ugovor. Svaka bi potpisnica takvog ugovora trebala prihvatiti sve njegove odredbe te bi se tako stvorio novi, kongresni, sistem Europe. Bila je to zapravo zamjena za ideju „općeg jamstva“ koja nije zaživjela. Konačna verzija ugovora nazvana je *Acte Final*, a potpisana početkom lipnja 1815. od strane vodećih europskih država. Ubrzo kasnije su pozvane i manje države Europe da potpišu ugovor. Završni akti iz Beča ratificirani su 9. lipnja 1815.⁵⁵

4. Povratak u Pariz: kongresna Europa u stvaranju

Dok su svi bili preokupirani pregovorima u Beču, Napoleon je još jednom uzdrmao europski kontinent – 1. ožujka 1815. iskrcao se na francusku obalu i, skupivši vojsku i obećavši demokratske promjene, krenuo prema Parizu u kojeg je ušao 20. ožujka. Tako je započela tzv. stodnevna vladavina Napoleona. Usprkos nekoliko vojnih podviga, Korzikanac je konačno poražen u bitci kod Waterlooa 18. lipnja te je ubrzo poslan u izgon na atlantski otok Sv. Helene gdje je 1821. i preminuo.⁵⁶

Stodnevna vladavina Napoleona pokazala je da trenutni sistem ne funkcionira kako treba zbog čega kreće do svjesne izgradnje novog sistema, često nazivanog kongresnim sistemom, kojim bi se zagarantirala stabilizacija Europe i učvrstila pozicija Burbonaca u Francuskoj. Oblikovanje takvog sistema krenulo je iniciranjem nekoliko stavki: 1) okupacija Francuske savezničkim trupama; 2) teritorijalni gubitci i reparacije Francuske; 3) proširenje sporazuma u Chaumontu formiranjem nove *Četvorne alijanse*; 4) nadzor Francuske preko pariškog veleposlanstva. Prema izloženim stavkama jasno se vidi da je kongresni sistem zahtijevao dugotrajno rješenje za Francusku. No, je li to uistinu bila Francuska (država) ili se više radilo o sprječavanju revolucionarnih tendencija? Teško je odgovoriti na to pitanje jer je za državnike tog vremena Francuska bila sinonim za revoluciju. Svi su ipak bili složni da treba učiniti sve kako bi se Francuska oslobodila mogućeg ponovnog bonapartizma ili „naoružanog jakobinizma“ kako ga je Metternich nazvao, aludirajući naravno na neku vrstu nove revolucije.⁵⁷

⁵⁵ Jarrett 2013, 148-149; Kissinger 1976, 213. Jedino Španjolska nije potpisala konačni sporazum.

⁵⁶ Keršovani 1978, 6344-6345.

⁵⁷ Jarrett 2013, 164-165.

Saveznički su se državnici i ministri ubrzo nakon drugog Napoleonovog pada počeli okupljati u Parizu. Već su u startu znalo da će drugi mir u Parizu biti puno stroži po Francusku nego onaj prvi, iz svibnja 1814. Nije dugo trebalo saveznicima da se dogovore oko uvjeta koje će predložiti Talleyrandu: 1) teritorijalne koncesije kojima Francuska gubi dobitke iz prvog Pariškog mira i vraća se na granice iz 1790.; 2) 700 milijuna franaka reparacija; 3) izgradnja obrambenih fortifikacija u Nizozemskoj i Njemačkoj; 4) okupacija od 150 000 savezničkih vojnika koji ostaju u Francuskoj u rasponu od 3 do 5 godina; priznavanje članka o trgovanju robljem iz *Acte Final*. Glavni cilj bio je ojačati susjedne države i oslabiti Francusku. Talleyrand je odbio ultimatum koji su mu saveznici predstavili, no njegova rastuća nepopularnost među Francuzima i neslaganje s ruskim carem⁵⁸ natjerali su ga na podnošenje ostavke. Za novog je ministra postavljen vojvoda Richelieu, Armand-Emmanuel du Plessis koji je prihvatio savezničke uvjete, iako je neke stavke uspio ublažiti, te je drugi mir u Parizu u samo dvije godine potpisan 20. studenog 1815.⁵⁹

Sukladno s Pariškim mirom europski su vođe radili i na sastavljanju novog savezništva – *Četvorne alijanse* (Velika Britanija, Pruska, Austrija, Rusija). Prvi su prijedlog iznijeli Rusi: savezništvo čiji je glavni cilj očuvati monarhiju i Burbonce u Francuskoj, utemeljenu na ustavnom poretku. Castlereagh se s takvom idejom u načelu slagao, no inzistirao je na izmjeni u retorici s obzirom da je imao puno kritičara u parlamentu koji bi ruski prijedlog etiketirali antirevolucionarnim i rojalističkim. Castlereaghov je nacrt bio neodređeniji i općenitiji, no predložio je tri točke: 1) zaštita postojećih sporazuma (napose drugog mira u Parizu); 2) trajno isključenje obitelji Bonaparte s prijestolja Francuske; 3) zaštita općeg mira i ljudi od mogućih drugih oblika revolucionarnih poremećaja „koji bi proizašli iz Francuske“. Ukoliko bi došlo do prekršaja ovih točaka saveznici bi bili pozvani na djelovanje. Na temelju tih točaka usvojen je ugovor, potpisan također 20. studenog 1815., kojim se oformilo novo savezništvo. Uz to je članak VI. pozvao na povremeno konferencijsko sastajanje europskih snaga, zbog čega je i budući sistem dobio naziv „kongresna Europa“. Drugim riječima, novo je savezništvo služilo da se spriječe nove revolucije te osigura mir i ravnoteža u monarhijskoj Francuskoj, ali i Europi.⁶⁰

U Parizu je Aleksandar napokon predložio i svoj nacrt jedne vrste kršćanskog savezništva. Dok je Castlereagh na samom kraju 1814. radio na tajnom savezništvu s Austrijom

⁵⁸ Koji je u međuvremenu saznao o tajnom sporazumu od 3. siječnja 1805.

⁵⁹ Jarrett 2013, 171-173; Schroeder 1994, 556-557.

⁶⁰ Bartlett, 1996, 14-15; Jarrett 2013, 166-169.

i Francuskom, Aleksandar je radio na vlastitoj inačici saveza utemeljenog na idealima kršćanskog bratstva. Za razliku od britanskog i austrijskog ministra koji su bili racionalni prosvjetitelji, ruski je car bio pod velikim utjecajem ondašnjeg misticisma i romantizma što ga je potaklo da svoju religioznu pozadinu prenese i na političko djelovanje. Konačnu verziju teksta napisao je jedan od Aleksandrovih pomoćnika, Aleksandar Stourdza, a kao cilj savezništva naveo je: „ulaz kršćanskog milosrđa u sferu politike“. Prijedlog savezništva predstavljen je ostalim nositeljima europskog kršćanstva – Austriji (katoličanstvo) i Pruskoj (protestantizam). Rusija je naravno bila treći stup koji je predstavljao pravoslavlje.⁶¹

Metternich⁶² nije dočekaو Aleksandrov prijedlog s oduševljenjem, štoviše u njemu je vidio „gromoglasno ništa“. Međutim, u isto vrijeme nije htio uvrijediti ruskog cara i stvoriti dodatne raskole.⁶³ Stoga je austrijski ministar revidirao rusku verziju teksta koja je prema njegovim mjerilima bila suviše religiozno orijentirana. Eliminirao je njemu neprihvatljive elemente i pretvorio kršćansko-liberalni dokument u konzervativno-reakcionarno-politički. Dodatno je izmijenio treći članak u kojem su prvotno bile pozvane i ostale „države“ na priključenje. Metternich je ime „država“ nadomjestio „snagama“ što govori da je stav prema manjim državama Europe ostao isti. Dana 26. rujna 1815. tri su monarha potpisala Metternichovu verziju dokumenta čime je oformljena Sveta alijansa. Većina je drugih europskih država kasnije pristupila alijansi s izuzetkom pape, sultana i engleskog kralja.⁶⁴ Jedino su Pruska i Rusija ozbiljno shvatile ovu alijansu. Metternich je s vremenom alijansu pretvorio u instrument konzervativne reakcije. Pod takvim je okolnostima i Aleksandar prestao ulagati zanimanje i energiju u alijansu te ona nikad nije u potpunosti zaživjela.⁶⁵

5. Kongresna Europa na djelu

Francuska je odlukom iz Pariza postala okupirana savezničkom vojskom. Okupatorskom vojskom upravljao je vojvoda Wellington, a trupe su se tamo morale zadržati sve dok Francuska ne isplati reparacije. Međutim, osim što nije imala dovoljno kapitala, Francuska nije bila voljna isplatiti cijelu sumu za koju su smatrali da je previsoka.⁶⁶ Wellington je uspio smanjiti cifru koju je Francuska bila dužna platiti na jednu četvrtinu od početnog

⁶¹ Keršovani 1978, 6356-6357; Jarrett 2013, 173-174.

⁶² Pruska je autorizirala Metternicha da pregovara u njeno ime.

⁶³ Uz to su Castlereagh i Metternich prepoznali da bi predloženo savezništvo moglo biti korisno u suzbijanju potencijalnog ruskog ekspanzionizma.

⁶⁴ Keršovani 1978, 6357; Jarrett 2013, 174-177.

⁶⁵ Bartlett 1996, 13.

⁶⁶ Cifra je narasla do otprilike 1 200 milijuna franaka. Čak su se Castlereagh i Aleksandar složili da je takva suma novca nešto što si Francuska ne može priuštiti.

zahtjeva. Sir Alexander Baring engleski je bankar koji je Francuskoj ponudio pozajmiti novac potreban za isplatu reparacija što su Luj XVIII. i francuska vlada prihvatili. Okupatorske snage tako su se mogle povući s francuskog teritorija.⁶⁷

5.1. Kongres u Aix-la-Chapelleu (1818.)

Povlačenje okupatorskih snaga bila je tako izlika i poticaj na novo okupljanje savezničkih snaga Europe po prvi put nakon 1815. Metternich je inzistirao da se sa Francuskom isključivo sastanu članice Četvorne alijanse bez manjih europskih država zbog čega su okupljanje nazvali „réunion“ i „entrevue“ (intervju).⁶⁸ Za mjesto radnje odabran je pruski grad Aix-la-Chapelle (Aachen) zbog blizine Wellingtona i njegove okupatorske vojske u Francuskoj. Diplomati i državnici tamo su se počeli sakupljati u rujnu 1818.: Aleksandar, Capodistrias, Nesselrode (Rusija); Franjo I., Metternich, Gentz (Austrija); Fridrik Vilim III., Hardenberg, Humboldt (Pruska); vojvoda Richelieu (Francuska); Castlereagh, njegov polubrat Lord Stewart, Wellington (Velika Britanija). Osim ovih glavnih predstavnika bilo je tu još drugih diplomata i nekoliko bankara (poput braće Rothschild i A. Baringa).⁶⁹

Već su se na drugi dan kongresa, 1. listopada, dogovorili i potpisali protokol o evakuaciji okupatorskih snaga iz Francuske. Navodni razlog zbog kojeg su se vodeće europske države našle u Aixu je tako bio riješen. Fokus diskusija zatim se prebacio na mogućnost primanja Francuske u Četvornu alijansu. Luj XVIII. svojim je ministrima prethodno naredio da osiguraju francuski ulazak u alijansu. Ukoliko budu neuspješni zadatak im je bio uništiti ju. Međutim, kako bi takvo nešto imalo smisla ako je primarni cilj Četvorne alijanse bio obuzdati Francusku? Bio je to glavni problem s kojim su se državnici suočili u Aixu. Castlereagh je smatrao da je glavni cilj Četvorne alijanse bio paziti da Francuska ponovno ne izmakne kontroli zbog čega je njen ulazak u alijansu bio gotovo nezamisliv. No, u isto vrijeme se bojao da Francuska ne krene u formaciju svoje verzije alijanse. S njim su se slagali Aleksandar i Metternich. Austrijski je ministar dodatno smatrao da bi uključivanje Francuske dodatno narušilo temelje alijanse. Dana 12. listopada sva četiri člana alijanse su se, iako u tajnosti, formalno složila oko neprihvatanja Francuske u alijansu i obnavljanja postojeće alijanse.⁷⁰

⁶⁷ Jarrett 2013, 178-180.

⁶⁸ Iako to sakupljanje većina povjesničara i tadašnjih diplomata naziva kongresom, ime kongres nije se koristilo u javnom prostoru kako bi se izbjeglo prisustvovanje manjih europskih država koje su bile prisutne na prethodnom kongresu u Beču.

⁶⁹ Jarrett 2013, 180-182.

⁷⁰ Jarrett 2013, 183-184; Kissinger 1976, 279.

Ipak je Aleksandar prvi počeo razmišljati o priključivanju Francuske u savezništvo. Na temelju legitimiteta novog francuskog vladara, manjku straha saveznika i na dostatnim dokazima o svojim miroljubivim namjerama, Francuska je prihvaćena u društvo europskih velesila. Usprkos Castlereaghovom protivljenju donesena je deklaracija kojom je Francuska postala punopravna i jednaka članica novog savezništva (*Quintuple Alliance*). Postojeća Četvorna alijansa i dalje je ostala na snazi, no samo formalno.⁷¹

U Aixu je ruski car iznio još jednu od svojih ideja. Prijedlog je bio stvoriti dodatnu ligu čije bi članice bile sve europske države. Glavna zadaća te lige bila bi očuvanje *statusa quo* europskih prijestolja i granica. Uz to je car zamislio i stvaranje zajedničke europske vojske i mornarice koje bi bile zadužene za očuvanje *Pax Europaea*. Kontinentalne vođe u načelu nisu bile protiv stvaranja takve lige, no Castlereagh i Velika Britanija postepeno preuzimaju politiku *splendid isolation* te odbijaju članstvo. Ne dobivši podršku Castlereagha⁷² i Metternichovim izbjegavanjem car je napustio ideju o stvaranju takve lige. Kasnije su se kontinentalne sile uspjele dogovoriti oko *status quo* garancije granica, no ni to se na kraju nije realiziralo.⁷³

Osim careva propalog prijedloga i rješavanja francuskog pitanja, u Aixu se razgovaralo i o drugim temama. Jedna od tih tema ticala se stalnih španjolskih molbi kojima se tražila vojna saveznička pomoć u Južnoj Americi gdje su se španjolskim kolonijama proširile pobune protiv monarhijske vlasti. Riskirajući britanske trgovačke putove, Castlereagh nije bio spreman prihvatiti oružanu intervenciju koju je Španjolska zatražila. Do savezničke intervencije u Južnoj Americi naposljetku nije došlo, no to je bila prva prilika da saveznici provedu intervenciju i provedu kongresni sistem u praksi. Osim toga, ponovno se otvorilo pitanje prava njemačkih Židova koji u nekim njemačkim državama nisu dobili ono što im je obećano. U Aixu je ponovno potvrđeno ono što je i pisalo u *Acte Final*, no ništa se nije promijenilo i Židovi su ostali drugorazredni građani u njemačkim državama sve do 1864. godine.⁷⁴

Kongres u Aixu označio je početak kongresnog sustava („kongresne Europe“). Iako je sazvan zbog evakuacije okupatorskih trupa iz Francuske, cilj kongresa je zapravo bio učvrstiti postojeći poslijeratni sistem. Još jedan benefit kongresnog sistema bila je tzv. *face-to-face*

⁷¹ Bartlett 1996, 17; Kissinger 1976, 284-285; <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Aix-la-Chapelle>, preuzeto 1. srpnja. 2024.

⁷² Upitno je ipak koliko je to odbijanje zaista bilo Castlereaghovo. Bio je pod velikim pritiskom parlamenta, a u britanskoj se politici počinju pojavljivati figure poput Georgea Canninga koje zagovaraju britansku umiješanost na kontinentu samo u ekstremnim situacijama.

⁷³ Jarrett 2013, 184-188; 196-197.

⁷⁴ Jarrett 2013, 197-203.

diplomacija. Castlereagh je smatrao da je takva verzija diplomacije najidealnija za rješavanje problema i zbližavanje s drugim državicima.⁷⁵

5.2. Njemačke nacionalno-revolucionarne tendencije i odluke iz Karlsbada (1819.)

Nakon što su se europske vodeće figure napokon riješile Napoleona poslavši ga na Atlantik njihov su novi glavni strah postale revolucionarne tendencije europskih naroda. Glavnim je ciljem postalo uklanjanje svake potencijalno revolucionarne prijetnje, kojih je u očima saveznika po Europi itekako bilo.

Kao što je već spomenuto, bečkim je kongresom stvorena decentralizirana Njemačka Konfederacija s 39 država (uključujući Austriju) od kojih je svakoj obećan zaseban ustav. Nova skupština nije bila glas „njemačke nacije“ kao što su neki priželjkivali. Međutim, liberalna strujanja po njemačkim sveučilištima i dalje su bila jaka. Sveučilišta su postala žarištima nacionalnih tendencija, a profesori i studenti zazivali su ujedinjenje njemačkih zemalja i njemačkih ljudi. Studenti su počeli formirati tzv. *Burschenschaften*, odnosno jednu vrstu bratske organizacije pod motom „Čast, Sloboda i Domovina“. Jednom su se prilikom članovi te organizacije okupili i palili simbole konzervativne i represivne politike europskih vođa.⁷⁶

Na vrhuncu reformskog pokreta u tada iznimno progresivnoj Pruskoj 1815. kralj Fridrik Vilim III. na nagovor Hardenberga izdaje edikt kojim obećava novi ustav s pro nacionalnom skupštinom. U Aixu je 1818. Metternich informirao pruskog kralja o nacionalno-revolucionarnim događanjima u njemačkim zemljama te mu predložio da napusti ideju o nacionalno orijentiranoj skupštini. Također mu je dao naputak kojim se zatražila cenzura tiska i dodatne restrikcije njemačkih sveučilišta. Pruski kralj nije poslušao austrijskog ministra.⁷⁷

Kap koja je prelila čašu u Njemačkoj bilo je ubojstvo konzervativnog pisca i ruskog diplomata Augusta von Kotzebuea. Ubio ga je Karl Sand, student Sveučilišta u Jeni, za kojeg neki izvori govore da je imao mentalnih problema. Za Metternicha je to bila potvrda revolucionarnih težnji u njemačkim zemljama zbog čega je smatrao da je došlo vrijeme za provođenjem kontrarevolucionarnih mjera. Odmah je predložio ograničenje akademskih sloboda i nezapošljavanje profesora koji su prethodno bili otpušteni zbog političkih razloga. Metternich se ponovno našao s pruskim kraljem koji je sada bio svjestan prijetnji te je zaustavio

⁷⁵ Jarrett 2013, 203-205.

⁷⁶ Jarrett 2013, 210-212.

⁷⁷ Jarrett 2013, 213-215; Schroeder 1994, 594-595.

rad na pro nacionalnom ustavu. Osim Metternicha revolucije su se bojali i mnogi drugi akteri – Gentz, Prusi, Bavarci pa čak i Francuzi.⁷⁸

Sada i s podrškom pruskog kralja, Metternich se našao s devet predstavnica njemačkih država u Karlsbadu (Karlovy Vary) u kolovozu 1819. Nije dugo trebalo diplomatima da dođu do zajedničkog jezika te su posljedično nastale Karlsbadsek odluke od kojih su neke od najznačajnijih:

- 1) Zabrana studentskih organizacija, posebice bratstava. Svako sveučilište treba imati državnog predstavnika (*Landesherrlicher Beauftragter*) zaduženog za provedbu zakona i propisa.
- 2) Uklanjanje svih profesora koji su odstupili od svojih dužnosti, propagirali štetne doktrine ili uzurpirali javni red. Smijenjenim nastavnicima zabranjeno je obnašanje dužnosti u bilo kojoj drugoj obrazovnoj ustanovi unutar Konfederacije.
- 3) Zabrana izdavanja tekstova bez prethodnog odobrenja države i cenzura na sav tekstni sadržaj manji od 20 stranica.
- 4) U Mainzu osnovano izvanredno povjerenstvo za istraživanje revolucionarnih zavjera.⁷⁹

Mjere iz Karlsbada odražavaju konzervativnu reakciju protiv širenja liberalnih i nacionalističkih ideja u Njemačkoj Konfederaciji, s ciljem održavanja *statusa quo* i suzbijanja svih pokreta (revolucionarnih i nacionalnih) koji prijetu uspostavljenom poretku. Tom su intervencijom srušene i sve nade pruskog pro nacionalnog ustava gdje je naposljetku 1823. donesen ustav po Metternichovim željama. Metternichov poduhvat podržao je i Castlereagh, iako ne javno zbog jasnih britanskih stajališta prema ustavnosti i slobodi govora.⁸⁰ U tajnosti mu je poručio: „uvijek nam je drago vidjeti zle klice uništene iako bez mogućnosti da otvoreno izrazimo svoje odobravanje“.⁸¹

5.3. Intervencija na vrhuncu: revolucije u Španjolskoj i Napulju

Za vladavine Napoleona Španjolska je bila pod francuskom upravom, a španjolski kralj Ferdinand VIII. bio je u francuskom zatočeništvu. U isto vrijeme u Španjolskoj dolazi do formacije hunta (*juntas*) – revolucionarnih odbora. Uskoro je oformljena i Središnja hunta koja je potom prerasla u španjolski parlament (*Cortes*). Cortes je ubrzo izradio nacrt novog

⁷⁸ Jarrett 2013, 215-217; Schroeder 1994, 600-601.

⁷⁹ Siemann 2019, 599-600; history.hanover.edu/texts/carlsbad.html, preuzeto 28. lipnja 2024.

⁸⁰ Jarrett 2013, 217-219.

⁸¹ Bartlett 1996, 18.

španjolskog ustava poznatijeg i kao „Konstitucija dvanaeste godine“ ili „Ustav iz Cadiza“ kojim je Ferdinand priznat kao monarh, ali je suverenitet ležao u naciji. Mnogi su se nadali da će Ferdinandovim povratkom na španjolsko prijestolje 1814. godine novi ustav iz 1812. opstati, no španjolski je kralj odbio ustavnost te obnovio apsolutnu monarhijsku vlast. U ozračju ekonomskih neprilika i pobuna u južnoameričkim kolonijama, dana 1. siječnja 1820. pukovnik Rafael Riego proglasio je ustav iz 1812. Započela je revolucija koja se od Cadiza uskoro proširila i po drugim španjolskim gradovima. Kraljeva je vojska bila poražena, a većina stanovništva nije imala ništa protiv revolucije. Ferdinand nije imao drugog izbora nego da obeća priznanje ustava.⁸²

Najveći strah saveznika tako je zaživio u Španjolskoj. Najviše je strahovala francuska vlast koja se bojala mogućeg proširenja revolucije preko Pirineja. Aleksandar je odmah predložio vojnu intervenciju (ali zadržavanje ustavnosti u Španjolskoj po uzoru na francuski *Charte*) te pozvao saveznike na zajedničku konferenciju. Metternich i Castlereagh nisu se složili s idejom ruskog cara. Castlereagh je memorandumom *State Paper of 5 May 1820* odbio carev prijedlog: intervencija saveznika predviđena je samo za situacije kada je ugrožen sveopći mir i poredak, kao što je bila situacija s Napoleonom. Situacija u Španjolskoj, prema Castlereaghu, nije predstavljala opasnost za ostale europske države. Osim Metternichova nepovjerenja prema Rusiji, austrijski je ministar inzistirao da bez Britanije savezništvo ne bi funkcioniralo, a i smatrao je da se revolucija iz Španjolske neće proširiti dalje po Europi. Dodatno je Wellington zaključio, na temelju vlastitih iskustava u Španjolskoj, da su uvjeti za intervenciju najlošiji upravo u Španjolskoj. Zbog tih razloga nije došlo do intervencije u Španjolskoj, a revolucija je nastavila svojim tokom.⁸³

Plodovi španjolske revolucije prenijeli su se i na talijansko tlo. Tamo je još od kraja 18. stoljeća postojalo tajno društvo karbonara (ugljenara) koje je nastalo s ciljem pružanja otpora i oslobođenja od francuske vlasti. To je društvo nastavilo djelovati i nakon Bečkog kongresa kada je Apeninski poluotok uglavnom potpao pod upravu Austrije, a Kraljevstvo Dviju Sicilija⁸⁴ pod Burbonce. Upravo su dva karbonara, Michele Morelli i Giuseppe Salvati, 2. srpnja 1820. u gradu Noli pokraj Napulja inicirali početak ustanka zahtijevajući od Ferdinanda I. novi ustav. Pokret otpora vodio je general Guglielmo Pepe. Ustanak je ubrzo zahvatio i sam Napulj te je

⁸² Jarrett 2013, 223-227; Keršovani 1978, 6369-6370.

⁸³ Jarrett 2013, 228-231; Bartlett 1996, 19; Schroeder 1994, 607-608.

⁸⁴ Sicilija i Napulj su se 1816. ujedinili u Kraljevstvo dviju Sicilija.

Ferdinand I. morao kapitulirati i proglasiti španjolski ustav iz 1812. Savezničke vođe ostale su u šoku jer se u samo tjedan dana stabilno kraljevstvo pretvorilo u revolucionarnu državu.⁸⁵

S obzirom na blizinu Carstva i mogućnost dodatnog širenja revolucije, Metternich je ovoga puta bio odlučan u tome da se napuljsku revoluciju treba suzbiti; ukoliko ne kroz lokalne aparate, onda kroz austrijsku intervenciju.⁸⁶ Štoviše, Metternich je kasnije rekao da mu je u tom trenutku vojska bila spremna, samostalno bi i bez konzultacija s ostalim saveznicima ugušio ustanak u Napulju. Castlereagh je bio svjestan opasnosti nove revolucije, ali je ustrajao na principima *State Paper 5 May 1820*. Složio bi se s austrijskom intervencijom pod uvjetom da djeluje unilateralno, brzo i tiho, a ne u ime savezništva.⁸⁷ S druge su strane Francuska i Rusija itekako htjele sudjelovati, a ne pasivno gledati austrijsku intervenciju.⁸⁸ Slično kao što su Metternich i francuski ministri predlagali, car je inzistirao da se svi saveznici okupe u Troppau. Metternich je prihvatio, no Castlereagh je odbio sudjelovati zbog već iznesenih stavova o britanskom nesudjelovanju u intervenciji. Bez britanske prisutnosti i Francuzi su odbili sudjelovati.⁸⁹

5.3.1. Opet prema kongresima: Troppau, Ljubljana i Verona

Krajem listopada saveznici su se počeli okupljati u Troppau (Opava). Britanija i Francuska samo su poslali svoje promatrače, što nije predstavljalo protivljenje vojnoj intervenciji, već protivljenje djelovanja u ime svih pet saveznika,⁹⁰ a tri istočnoeuropske sile poslale su svoje standardne diplomate.⁹¹ Cilj Metternicha po pitanju Napulja je bio jasan: osloboditi Ferdinanda I. te obnoviti njegov potpuni autoritet nad Napuljem, bez austrijskih teritorijalnih pretenzija, ali uz austrijsku vojnu intervenciju i okupaciju Napulja. Hardenberg se složio, no ne i Rusi. Capodistrias je također htio suzbiti revoluciju, no ne kroz austrijsku intervenciju, već kroz posredovanje. Također je htio u Napulju uspostaviti neku vrstu ustava, nalik francuskom *Charte*-u. Ukoliko bi Rusi pristali na austrijsku intervenciju ona bi morala biti u ime savezništva te tako pod nadzorom ostalih članica. Bilo kako bilo, neprilike u Ruskom

⁸⁵ Jarrett 2013, 233-234; Keršovani 1978, 6371-6372; Schroeder 1994, 608.

⁸⁶ Napuljska je revolucija, za razliku od one Španjolske, direktno ugrozila austrijsku interesnu sferu zbog čega je Metternich odlučnije djelovao.

⁸⁷ Castlereagh je tako opet djelovao pod jakim utjecajem britanske izolacijske politike. Osim toga, velik broj novina u Londonu je pozitivno gledao na događanja u Napulju. Konačno, javno podržavanje intervencije bi naštetilo britanskoj trgovini.

⁸⁸ Francuska je bila u dinastičkim vezama s Napuljem te se htjela napokon profilirati kao jednaka članica savezništva. Također se bojala moguće austrijske hegemonije nad apeninskim poluotokom u slučaju da sama intervenira. Aleksandar je smatrao da bi saveznička intervencija spriječila ponovnu pojavu revolucija.

⁸⁹ Jarrett 2013, 236-237; 239; 241-242; Schroeder 1994, 608-609.

⁹⁰ Siemann 2019, 624.

⁹¹ Aleksandar, Nesselrode, Capodistrias; Franjo I., Metternich, Gentz; Hardenberg itd.

Carstvu⁹² natjerale su Aleksandra da napusti ideju Capodistriasa, ali je i dalje ustrajao na zajedničkoj intervenciji, a ne samostalnoj austrijskoj. Metternich je pristao te dana 19. studenog 1820. posljedično nastaje *Protocole préliminaire*. Potpisanim protokolom od strane Austrije, Rusije i Pruske glavnim ciljem savezništva više nije bilo očuvanje ravnoteže i mira, već kontrarevolucionarno djelovanje. Uz to su točke protokola pružile obrazloženje i opravdanje za austrijsku intervenciju u Napulju (u ime savezništva), a opravdale nedjelovanje u Španjolskoj.⁹³

Uz protokol je na inicijativu Metternicha izdan i Akt o jamstvu koji je imao sličan sadržaj kao i protokol, ali je novom tipologijom stvorena razlika između napuljske/španjolske revolucije i britanske slavne revolucije 1688. - 1689.; potonja je legitimno provedena i nije ugrozila susjedne države.⁹⁴ Aktom je intervencija postala moralna dužnost ukoliko negdje izbije revolucija koja bi zaprijetila susjednim državama ili tadašnjem poretku. Drugim riječima, intervencionizam protiv revolucija opravdan je u svim okolnostima, unatoč britanskom protivljenju, a način provođenja ovisio je o situaciji. Na kraju kongresa su tri istočnoeuropske sile izdale dokument kojim su potvrdile poziv upućen napuljskom kralju da se nađe sa saveznicima u Ljubljani.⁹⁵

Ferdinand I. je uspio dobiti odobrenje za odlazak u Ljubljano nakon što je uvjerio revolucionarnu vlast u Napulju da će učiniti sve u svojoj moći da spriječi savezničku intervenciju i zaštititi novu ustavnost. Uz Ferdinanda I., iste figure koje su bile prisutne u Troppau, osim Hardenberga, su se na samom početku 1821. uputile prema Ljubljani. Dodatno su pozvani predstavnici drugih talijanskih država kako bi legitimirali austrijsku intervenciju na Apeninskom poluotoku. Ferdinand je prekršio svoje obećanje te su na kongresu u Ljubljani doneseni i određeni uvjeti za austrijsku intervenciju i okupaciju Napulja. Dok su diplomati u Ljubljani finalizirali rekonstrukciju napuljske vlasti, čija je sudbina ležala u rukama Ferdinanda I., 60 000 austrijskih trupa je 6. veljače prešlo rijeku Po i krenulo prema Napulju. Do odlučujućeg trenutka došlo je prije nego što je itko očekivao: 7. ožujka 1821. general Pepe krenuo je u kontranapad ne bi li iznenadio Austrijance, no njegove su trupe ubrzo bile poražene. Potpisano je primirje te su austrijske trupe mirno krenule prema Napulju.⁹⁶ Već se 12. svibnja,

⁹² Napose pobuna pukovnije Semenovksy.

⁹³ Jarrett 2013, 248; 250; 253; 258-260; Schroeder 1994, 610.

⁹⁴ Iako je upitno bi li se s time složili Luj XIV. ili Irska.

⁹⁵ Jarrett 2013, 263-265; Keršovani 1978, 6357-6358.

⁹⁶ Jarrett 2013, 269-270; 274-276; 280; Schroeder 1994, 611.

samo dva tjedna nakon austrijske okupacije Napulja, Ferdinand Burbonski vratio u svoje kraljevstvo gdje je nastavio vladati do svoje smrti.⁹⁷

U međuvremenu je revolucija u Španjolskoj nastavila teći svojim tokom te su pristaše ustava pomno pratile situaciju na Apeninskom poluotoku. Do radikalnog preokreta skoro je došlo u srpnju 1822. kada se kraljevska garda pobunila protiv ustavnog režima. Unatoč početnim uspjesima, ustanak je ubrzo ugušen, a kralj Ferdinand VII. je praktički postao zarobljenikom revolucionara. Radikalna faza revolucije tako je započela, a najviše je počela strahovati Francuska, poslavši svoje vojnike na granicu. Novim je francuskim ministrom vanjskih poslova postao Mathieu de Montmorency, figura posebno željna da se poduzme nešto po pitanju Španjolske.⁹⁸ Već su se u Ljubljani europski vođe dogovorili o ponovnom sastanku u rujnu 1822., a situacija u Španjolskoj to je dodatno potvrdila.⁹⁹

Početkom listopada diplomati su se počeli sakupljati u Veroni ne bi li riješili španjolsko pitanje. Neke od prisutnih vodećih figura ostale su iste, no bilo je i nekoliko izmjena u usporedbi s prošlim kongresima: Castlereagh je 12. kolovoza počinio samoubojstvo¹⁰⁰ te je novim ministrom vanjskih poslova postao G. Canning, a predstavnik Britanije u Veroni bio je Wellington; Bernstorff (Pruska); François-René de Chateaubriand i Montmorency (Francuska). Montmorency je na kongres došao s jasnim ciljem – francuska intervencija u Španjolskoj uz moralnu podršku saveznika. Britanija je ponovno bila protiv bilo kakve intervencije; Metternich je u Veronu također došao spriječiti francusku (vojnu) intervenciju. Aleksandar je inzistirao da se revolucija u Španjolskoj treba ugušiti. Čak je predlagao i korištenje vlastite ili paneuropske vojske. Francuska je odnijela prvu diplomatsku pobjedu kada su tri istočnoeuropske sile prihvatile povući svoje ambasadore iz Madrida. Britanija ni u tome nije popuštala.¹⁰¹

Montmorency je potom predstavnicima triju istočnoeuropskih sila predstavio slučajeve koji bi za Francusku značili rat i dozvolu za intervenciju u Španjolskoj s podrškom saveznika: 1) Bilo kakav napad Španjolske na Francusku; 2) Bilo kakav pokušaj Španjolske da isprovocira revoluciju u Francuskoj; 3) Bilo kakav napad na španjolsku kraljevsku obitelj ili pokušaj svrgavanja vladajuće dinastije. Te su točke usvojene 19. studenog 1822. u protokol koji je naknadno, na inicijativu razočaranog Wellingtona, nazvan *procès-verbal*. Instrukcije su potom

⁹⁷ Siemann 2019, 626.

⁹⁸ Osim toga, već je Ferdinand VII. poslao zahtjev za pomoć saveznicima u Ljubljani.

⁹⁹ Jarrett 2013, 313-314.

¹⁰⁰ Depresija, lažne optužbe i tercijarna razina sifilisa mogući su razlozi samoubojstva. Smrću Castlereagha umrla je i snažna diplomatska poveznica kontinenta i otoka koja je kroz prethodno desetljeće bila okosnica europskih međunarodnih odnosa.

¹⁰¹ Jarrett 2013, 316-317; 320-321; 323-326; 329-330; Siemann 2019, 626.

poslane u Madrid. Ton tih instrukcija bio je takav da su saveznici bili sigurni da će biti prekršene.¹⁰² Iako je Metternichov cilj prije kongresa bio spriječiti intervenciju, on se zadovoljio time da francuska neće djelovati samostalno te je uspješno obuzdao Aleksandrove planove o ruskoj intervenciji i formaciji paneuropske vojske.¹⁰³

Bilo kako bilo, povratkom francuskih diplomata u Pariz, Joseph de Villèle, ultraroyalistički vođa francuske vlade, odbio je francusko prekidanje diplomatskih odnosa sa Španjolskom. Uslijedila je ostavka Montmorencyja te je inicijativu po pitanju Španjolske preuzeo Villèle, koji je od početka inzistirao na samostalnoj intervenciji Francuske. Nakon što su španjolski revolucionari odbili njegov zahtjev o mijenjanju ustava Luj XVIII. je formalno zatražio autorizaciju francuske vojne intervencije u Španjolskoj. Samostalna intervencija je započela krajem ožujka 1823., a francuske su se trupe pokazale iznimno efikasnim. Cadiz je pao krajem rujna te je Ferdinand VII. predan Francuzima, a Cortez se raspao. Apsolutna vlast kralja obnovljena je te je ustav iz 1812. odmah ukinut. Ovakav rasplet događaja označio je početak kraja kongresnog sustava.¹⁰⁴

¹⁰² Revolucija u Španjolskoj je osuđena i revolucionari su odgovorni za kaos u zemlji. Uz to su zatražili da se obnovi apsolutna vlast Ferdinanda VII. i zaprijetili prekidanjem diplomatskih odnosa.

¹⁰³ Jarrett 2013, 334-336.

¹⁰⁴ Jarrett 2013, 338-343.

6. Zaključak

O budućnosti Europe počelo se već razmišljati za vrijeme vrhunca Napoleonovih kampanja. Prijedlozi Pitta i Czartoryskog iz 1805. poslužili su kasnijim diplomatima kao temelj za izgradnju novog sustava. Aleksandar je također oko tog perioda započeo razmišljati o stvaranju nekakve europske lige i uspostavi dugotrajnog mira, a Metternichu je oduvijek bilo u cilju održati mir i ravnotežu na kontinentu. Njima se pridružio i britanski ministar Castlereagh kojem je također u interesu bilo stabilizirati kontinent, napose zbog britanskih interesa. Tri su to figure koje su u narednom periodu odigrale ključnu ulogu u rekonstrukciji Europe, a prvo njihovo ozbiljnije sastajanje bilo je u Chaumontu (ožujak 1814.) gdje su se obvezali na poslijeratnu suradnju s ciljem obuzdavanja Francuske i očuvanja mira i ravnoteže na kontinentu.

Ubrzo je pao Napoleon te je monarhijska vlast u Francuskoj restaurirana, primjerom čega možemo uvidjeti kakve su bile stvarne intencije triju saveznika – demokratska vlast i republikanizam nije dolazio u obzir. Mirom u Parizu riješeno je pitanje francuskih granica te je određeno da će četiri saveznika – iako se Prusku nikada nije puno pitalo – odlučivati o budućnosti Europe na predstojećem kongresu u Beču.

„U ime Europe“ ti su saveznici u Beču riješili pitanje granica u ostatku Europe. Iako je tu bilo dosta neslaganja, što je iskoristio Napoleon nakratko se vrativši u Francusku, 1815. godine usvojen je *Acte Final* kojim je rekonstruirana Europa. Aleksandar je trijumfirao nad pitanjem Poljske, Metternich nad pitanjem njemačkih zemalja i apeninskog poluotoka, a Pruska se morala zadovoljiti sa sjevernonjemačkim dobitcima. Castlereagh je svoje interese već prethodno osigurao ali je bio zadovoljan uravnoteženom raspodjelom teritorija u Beču. Talleyrand nije imao puno pravo pregovora, no uspio je iskoristiti neslaganja saveznika i vratiti Francuskoj status europske velesile sklopivši tajni savez s Britanijom i Austrijom. Također je bio zadovoljan povratkom Burbonaca u Napulj.

Stodnevna vladavina i povratak Napoleona ipak su ilustrirali da novi sistem još nije valjan i onakav kakvim su ga saveznici zamišljali. Posljedično dolazi do ponovnog sastajanja u Parizu gdje nastaje nova inačica sistema s jasnije preciziranim ciljevima: zaštita i očuvanje monarhije u Francuskoj te borba protiv potencijalnih revolucija. Stvorena je i četvorna alijansa (studeni 1815.) koja je trebala biti zaštitnik novog, kongresnog sistema. Takvo mu je ime dodijeljeno upravo jer bi se pri pojavi svakog novog problema (revolucionarnog) saveznici trebali naći i riješiti ga prvo konzultiranjem na konferenciji, a onda i mogućom intervencijom.

Već se tu moglo uvidjeti postepeno odstupanje Britanije kada je Castlereagh predložio intervenciju samo u slučaju revolucionarnih poremećaja *proizašlih iz Francuske*.

Prva konferencija novog sistema održala se u Aixu 1818. godine gdje je savezništvu pristupila i Francuska, a temelji sistema su učvršćeni. Tu se savezništvu pružila prilika da interveniraju u španjolskim kolonijama Južne Amerike, no do toga nije došlo zbog protivljenja Castlereagha. Tada je bilo očito da je Castlereagh pod velikim pritiskom britanskog parlamenta i kabineta, čiji članovi nisu bili ljubitelji novog sistema ni njegovih ciljeva. Međutim, sam Castlereagh nije bio protivan principima intervencija čemu svjedoči njegova tajna poruka Metternichu nakon što je austrijski ministar suzbio revolucionarne težnje u njemačkim zemljama: „uvijek nam je drago vidjeti zle klice uništene iako bez mogućnosti da otvoreno izrazimo svoje odobravanje.“¹⁰⁵

Odredbama iz Karlsbada Metternich je 1819. uspješno ugasio revolucionarne težnje na njemačkim sveučilištima, no već je iduće godine na Iberskom poluotoku izbila nova revolucija. Revolucija je ubrzo prešla i u Napulj. Saveznicu su tako bili suočeni s dvije revolucije u isto vrijeme.¹⁰⁶ Castlereagh se usprotivio savezničkom djelovanju u oba slučaja, ponovno ilustrirajući britansko naginjanje prema politici izolacije. Za Britaniju su principi intervencije vrijedili samo ukoliko dođe do revolucija u ekstremnim razmjerima, kao što je bila ona u Francuskoj. Smrću Castlereagha Britanija je naposljetku napustila politiku kontinenta i u potpunosti preuzela politiku *splendid isolation*. S druge je strane Metternich apsolutno ustrajao na intervenciju u Napulju, dok ga intervencija u Španjolskoj i nije toliko interesirala. To samo dočarava koliko su u pitanju bili vlastiti interesi, a koliko principi sistema.¹⁰⁷

Naposljetku se u Napulju interveniralo te je obnovljena monarhijska vlast Ferdinanda I. Za Metternicha je to bila velika pobjeda. S druge strane je na Iberskom poluotoku samostalno intervenirala Francuska, što za austrijskog ministra i nije bilo optimalno. No, i tamo se restaurirala monarhijska vlast te su obje revolucije uspješno ugušene, baš kao što je novi sistem i žudio.

Na kraju, mnogi će reći da su vodeće figure nakon Napoleona pokušale restaurirati pred-revolucionarnu Europu. Međutim, osobno smatram da je pogrešno koristiti riječi „restaurirati“ i „pred-revolucionarnu Europu“. Naime, restaurirati znači vratiti u prijašnje stanje. Tri

¹⁰⁵ Bartlett 1996, 18.

¹⁰⁶ Bio je tu još prisutan i ustanak u Grčkoj, no njega se u ovom radu nisam dotakao.

¹⁰⁷ S obzirom na to da je Apeninski poluotok bio sfera interesa Austriji, a Španjolska ne.

diplomata ipak su bila svjesna da povratak na prijašnje stanje, u ovom slučaju ono pred-revolucionarno, nije moguće. Francuska revolucija i Napoleon ostavili su prevelikog traga da bi Europa samo odjednom zaboravila što je proživjela i vratila se 25 godina unatrag. Stoga, smatram da je bolje reći da su vodeće figure nastojale rekonstruirati Europu kroz suzbijanje liberalno-nacionalno-revolucionarnih ideala, izgradnju čvrstih i jasnih granica i međunarodnih odnosa te pridržavanje konzervativnih načela pred-revolucionarnog doba. Cilj rekonstrukcije, naravno, bila je izgradnja dugotrajnog mira i održavanje ravnoteže sila. Osobnog sam mišljenja da je ravnoteža sila postignuta, s obzirom da se niti jedna od velesila nije značajno ojačala ili ostvarila preveliku prednost nad ostalim u narednom periodu. S druge strane, međunarodni mir postignut je samo do jedne razine. Iako do 1914. nije bilo rata velikih razmjera, manjih sukoba, ustanaka, revolucija i ostalih vrsta nemira itekako je bilo.

Jedan od znakovitijih događaja u postnapoleonskom periodu bio je upravo Bečki kongres na kojem se rješavalo pitanje granica Europe. U ovom bi se slučaju složio sa zapažanjem austrijskog diplomata Gentza koji navodi da cilj kongresa u Beču nije bilo ništa drugo nego podjela teritorija osvajačima – Rusiji, Britaniji i Austriji.¹⁰⁸ Manje europske države malo se toga pitale, ako uopće i toliko. Interesi nacionalnih skupina, poput Poljaka ili Belgijanaca, u potpunosti su zanemareni. S druge strane, ono što je postignuto, a da je zadovoljilo sve, jest ravnoteža sila. Nedvojbeno je da je uslijedio period u kojem se niti jedna europska sila nije odvojila od ostalih u smislu snage i moći. Ipak, revolucija i Napoleon toliko su uzdrmali europski kontinent da su se problemi ubrzo počeli javljati. Novi je sistem obećao da će zaštititi novonastali mir i ravnotežu, no moje tumačenje je takvo da je sistem štitio interesne sfere novih moćnika Europe. Prvih nekoliko ugroza novi je sistem uspio obuzdati – u prvom redu revolucionarna događanja u Njemačkoj, Italiji i Španjolskoj - no revolucionarne misli i tendencije nisu mogli iskorijeniti. Istina je da je novim sistemom konstruirana Europa u kojoj nije izbio niti jedan veći rat sve do početka 20. stoljeća, no manji sukobi su se nastavili i napokon će kulminirati 1848. godine.

¹⁰⁸ Jarrett 2013, 149.

7. Sažetak

Krajem 18. stoljeća Francuska revolucija i Napoleon u potpunosti su uzdrmali europski kontinent. Uslijedio je dugogodišnji period rata, nemira, disbalansa i urušavanja europskog sustava. Bilo je potrebno popuno ujedinjenje europskih država kako bi se porazilo francuskog imperijalista, što se naposljetku i dogodilo 1814. godine. Međutim, Europa je ostala u ruševinama, kako materijalnim tako i sustavnim. Tri su se diplomata – Aleksandar I., Metternich i Castlereagh – istaknula kao voditelji obnove i rekonstrukcije novog europskog sistema čiji je glavni cilj bio uspostaviti dugotrajan mir i spriječiti ponovnu revolucionarno-napoleonsku epizodu. Nakon prvog Pariškog mira kojim je riješeno pitanje francuskih granica, europski opunomoćenici počeli su se okupljati u Beču. Na Bečkom kongresu napose se raspravljalo o granicama i budućnosti ostalih europskih država pa se tako primjerice riješilo pitanje Poljske, Saske, njemačkih zemalja, Apeninskog poluotoka, Švicarske i dr. Kratki povratak Napoleona te njegova stodnevna vladavina ipak su pokazali kako treba dodatno poraditi na obnovi međunarodnog sustava. Drugim mirom u Parizu (1815.) Francuska je dodatno kažnjena te ubrzo dolazi do formiranja novog savezništva - *Četvorne alijanse* (Austrija, Rusija, Britanija, Pruska) – čiji su temelji bili antirevolucionarnog i monarhističkog karaktera. Osnovana je i Sveta alijansa koja je označila još jedan korak prema konzervativnim načelima. Bio je to početak novog europskog sistema, poznatijeg i kao „Kongresna Europa“, koji je kao glavne ciljeve imao osigurati dugotrajan mir i ravnotežu sila. Nakon nekoliko godina u novo savezništvo primljena je i pacificirana Francuska. Prvi izazov koji se pojavio bile su nacionalno-revolucionarne tendencije i neredi na njemačkim sveučilištima. Metternich nije oklijevao te je odmah uveo konzervativne i antirevolucionarne mjere u njemačkim zemljama koje su uključivale strogu kontrolu, cenzuru tiska i sl. Prave revolucije pak izbijaju nedugo kasnije u Španjolskoj i Napulju. Nakon pripreme teritorija i nekoliko kongresa dolazi prvo do austrijske intervencije u Napulju pa onda i do francuske intervencije u Španjolskoj. Revolucije su bile uspješno ugušene.

Ključne riječi: Bečki kongres, Metternich, Castlereagh, Aleksandar I., ravnoteža sila, revolucija, intervencionizam, kongresna Europa

8. Bibliografija

Literatura

1. Bartlett, Christopher J. (1996). *Peace, War and the European Powers, 1814–1914*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire – London: Macmillan Press Ltd.
2. Jarrett, Mark (2013). *The Congress of Vienna and Its Legacy: War and Great Power Diplomacy After Napoleon*, London & New York: I. B. Tauris & Co. Ltd.
3. Kissinger, Henry (1976). *Obnovljeni svijet. Metternich, Castlereagh i problemi mira 1812-1822.*, Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
4. Schroeder, Paul W. (1994). *The Transformation of European Politics 1763 – 1848*, New York: Oxford University Press.
5. Siemann, Wolfram (2019). *Metternich. Strategist and visionary*, Cambridge, Massachusetts & London: Harvard University Press.
6. Skupina autora (1978). *Velika ilustrirana povijest svijeta, 14*, Rijeka: Otokar Keršovani.

Internetski izvori

1. https://hlrn.org/img/documents/final_congress_viennageneral_treaty1815.pdf, preuzeto 25. lipnja 2024.
2. <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Aix-la-Chapelle>, preuzeto 1. srpnja 2024.
3. <https://history.hanover.edu/texts/carlsbad.html>, preuzeto 28. lipnja 2024.